

УДК 17.022.1:141.2:37.015.311

Тетяна Смирнова,
м. Харків

СПЕЦИФІКА ЕСТЕТИЧНИХ ОЦІННИХ СУДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті визначається специфіка естетичних оцінних суджень особистості; розкрито суб'єктно-предикатну структуру поняття «естетичне судження» з позицій формально-логічного підходу; автор дотримується думки про діалектичну єдність пізнання та оцінки в естетичному судженні, яке є інструментом ціннісного пізнання, регулює естетичну діяльність особистості, а також відбиває індивідуальність

суб'єкта естетичного ставлення, вимагає цілеспрямованого формування естетичних знань, інтелектуально-мовних умінь і естетико-творчих здібностей. Аналізуються функції естетичного оцінного судження (ціннісної орієнтації, пізнавальна, розвивальна, виховна, комунікативна, регулятивна).

Ключові терміни: судження, оцінні судження, естетичні оцінні судження.

Одним із актуальних завдань сьогодення є орієнтація особистості на пізнання духовних та естетичних цінностей, формування здатності до грамотного і свідомого розуміння естетичної природи мистецтва, уміння висловлювати аргументовані естетичні судження. Саме в естетичних судженнях виявляється естетична культура особистості, глибина й повнота естетичних і художніх знань, умінь, сила і стійкість естетичних почуттів. Втім, аналіз сучасних досліджень свідчить про незначну увагу науковців до визначення специфічних ознак естетичних суджень, що ускладнює виявлення науково обґрунтованих шляхів їх розвитку й формування у школярів різного віку. Мета статті – обґрунтування провідних ознак естетичного оцінного судження, що можна вважати актуальним і необхідним завданням для сучасної педагогічної науки.

Галузь оцінних суджень, що вивчають аксіологія, деонтологія та модальна логіка, соціологія, етика, естетика, мистецтвознавство, педагогіка і психологія, є неосяжною. Це пов'язано із тим, що процес оцінки притаманний усім формам діяльності людини. Залежно від предмету оцінки, типу цінності виділяють політичні, моральні, релігійні, культурологічні, естетичні оцінні судження. Проблема естетичної оцінки та естетичних оцінних суджень певною мірою розглядалася у працях філософів Г. Апресяна, Ю. Борева, А. Бурова, В. Брожика, В. Василенка, А. Гулиги, М. Каганп, М. Короткова, Б. Лук'янова, В. Манєшина, В. Мешаак, Л. Столовича, А. Ткемаладзе тощо. Психологічні аспекти формування естетичних оцінок визначено у працях Б. Ананьєва, В. Крутецького, В. М'ясищева, Ю. Самаріна, С. Рубінштейна, П. Якобсона. Дослідники з філософії (С. Анісімов, Т. Кетова, В. Кислов, А. Ткемаладзе) та педагогіки (Л. Коваль, І. Крицька, Г. Недялкова, Г. Молчанова, Л. Олдефіренко, О. Сисоева-

Ляхович) визначають естетичне судження як логічну, теоретичну форму вираження естетичної оцінки. Автори характеризують здатність естетичного судження «бути людською здібністю, що заснована на почутті» (І. Кант), «емоційно афективним актом думки» (Л. Виготський), що «суб'єктивно встановлює цінність» (Б. Кислов, С. Анісімов, А. Ткемаладзе, С. Діденко). Д. Джола, А. Щербо розглядають естетичне судження як результат естетичного ставлення особистості. Отже, зміст поняття «естетичне судження» в науковій літературі розглядається за допомогою термінів «висловлення», «афективний акт думки», «оцінка», «встановлення цінності», «естетичне ставлення».

Розглянемо особливості естетичного судження. Аналіз наукових досліджень дозволяє визнати, що естетичне судження є емоційно афективним актом мислення (Л. Виготський), що має складну форму (Г. Апресян, І. Гончаров, О. Нікіфорова) у вигляді речення (Л. Коваль, А. Ткемаладзе). На думку А. Бузова, М. Киященка, Л. Когана, Л. Столовича, предметом естетичного судження є відбиття естетичного ставлення суб'єкта до естетичних ознак дійсності, естетичних цінностей.

Проблема естетичного ставлення розглядається вченими як діалектичний зв'язок естетичного об'єкта з естетичним суб'єктом (Н. Колесник, Н. Крилова, О. Рудницька, Л. Столович). Специфіка естетичного судження полягає в тому, що воно відбиває не тільки своєрідність естетичного об'єкту, але й особливості ставлення суб'єкта до цього об'єкту, його власну позицію; не тільки ціннісні ознаки об'єкта, але й індивідуальність особистості – суб'єкта естетичного ставлення (за О. Рудницькою). Дослідники, розглядаючи структуру естетичного ставлення, виділяють такі елементи, як емоційність, ціннісний зміст, оцінковість, творчий компонент. «Естетичне ставлення – це таке ціннісне відношення до світу, у якому знаходять діяльнісне оцінне та емоційне вираження (реалізацію) творчих здібностей людей», – вважає Н. Крилова [4, с. 12].

Більшість дослідників (М. Каган, О. Рудницька, П. Якобсон, Г. Шевченко) відмічають емоційність як провідну ознаку естетичних суджень. І. Зязюн доводить, що емоції є «безпомилковими індикаторами», що вказують на істинне ставлення людини до всього, що відбувається, оскільки вони

виконують не лише мотиваційну, а й когнітивно-оцінну роль, «енергетизують і організовують сприймання, мислення і дію, ... зумовлюють пізнавальну діяльність» [3, с. 17]. При цьому сам характер естетичного переживання, зазначають автори, відрізняється від звичайного, почуттєвого задоволення.

Зміст естетичного судження відбиває зовнішнє або внутрішнє емоційне «духовне» переживання особистості. На думку А. Гулиги, естетичне переживання демонструє різновид ціннісної емоції, невеличкого катарсису, за допомогою якого відбувається залучення особистості до краси. Дослідники відмічають характер естетичного почуття як «духовний» (М. Каган), «піднесений» (Л. Виготський), «безкорисливий» (І. Кант).

Зокрема, І. Кант розкриває специфіку естетичних емоцій як почуттів, вільних від зацікавлення, потреби володіння. Авторі наголошують здатність естетичних «духовних» безкорисливих емоцій бути предметом естетичної оцінки (М. Каган, А. Ткемаладзе). Більшість дослідників указує, що естетичні судження як різновид оцінних суджень містять у собі оцінку або усвідомлення суб'єктом ціннісного ставлення, цінності. Отже, будь-який об'єкт може стати предметом оцінки, естетичного судження. Об'єктивно існуючими цінностями вважаються суспільні естетичні ідеали, норми, закони, естетичні категорії, котрі розглядаються як уявлення особистості про естетичні цінності, закріплені у процесі історичної практики, тобто нормативні естетичні цінності, вважає В. Василенко [2, с. 145]. Естетичні судження, відбиваючи об'єктивні естетичні ціннісні критерії, набувають своєрідного нормативного характеру, адже вони залежать від існуючих у суспільстві естетичних норм і ціннісних орієнтацій. Особистість, що засвоює естетичні норми, закріплює та перетворює їх у систему естетичних суджень.

Специфіка естетичного судження розкривається в більшості досліджень за допомогою виявлення його суб'єктивного характеру (Г. Апресян, Т. Кетова, Б. Лук'янов, М. Каган, О. Рудницька та ін.). Психолого-педагогічна наука надає важливого значення суб'єктивному фактору, який розкриває індивідуальні особливості естетичного ставлення особистості, що виражається в судженні, потребах, інтересах, цілях, мотивах.

Суб'єктивний фактор проявляється як результат особистісного досвіду та художнього сприймання, відбиття, переживання та оцінки естетичного об'єкта. В естетичному судженні суб'єктивність проявляється в індивідуально своєрідному втіленні в естетичному судженні естетичних почуттів, усвідомлених естетичних ціннісних понять і уявлень. Ці ознаки судження свідчать про те, що особистість вже пізнала естетичні властивості об'єкта, здійснила порівняння з іншими якостями предмета естетичної оцінки та зробила свій вибір, отже, виявила для себе особистісно значуще у змісті об'єкта.

Поняття «особистісне ставлення» та «особистісний смисл» широко досліджуються у психолого-педагогічних працях. Психолог О. Асмолов під особистісним смислом розуміє «індивідуалізоване відбиття дійсності, що виражає ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність та спілкування» [1]. На думку О. Леонтьєва, особистісний смисл визначає стійкість і спрямованість діяльності особистості. З огляду на це, можна зробити висновок про активний, творчий характер естетичного судження, який воно набуває саме за допомогою естетичного особистісного ставлення. На творчо-активному характері естетичної оцінки наголошують А. Буров, Л. Коваль, Л. Столович, О. Рудницька.

Узагальнюючи, слід визначити естетичне судження як теоретичну форму естетичної оцінки, котра виражає емоційне особистісне, творчо-активне ставлення суб'єкта до об'єктивних властивостей естетичної цінності. Втім, закономірно виникає питання щодо наявності в його структурі пізнання, а також взаємозв'язку в естетичному судженні пізнання та оцінки. Розглянемо погляди вчених на дану проблему.

Перша група вчених заперечує пізнавальний характер естетичного судження, мотивуючи неможливість пізнання краси. Зокрема, І. Кант зазначав, що естетичне судження не демонструє ніяких властивостей предмета, крім його доцільної форми. Пізнавальний характер естетичного судження заперечували Г. Гельмгольц, Б. Кроче.

Інша точка зору засновується на визнанні в естетичному судженні діалектичної єдності пізнання та оцінки (Г. Апресян, Ю. Борев, А. Буров, М. Киященко, В. Конієнко, О. Рудницька,

Г. Шевченко). Підтримуємо позицію другої групи авторів щодо пізнавального характеру естетичного судження, в якому знання виступають у опосередкованій формі, як результат емоційно забарвленого узагальнення ціннісних ознак предмету з точки зору їх ставлення до потреб людини. Такий висновок дозволяє вирішити проблему істинності естетичного судження. Вчені висловлюють думку про те, що істинними, правдивими можуть бути ті естетичні судження, що засновані на знаннях й адекватно відображають естетичні цінності. Засобом підтвердження істинності естетичного судження дослідники вважають докази та аргументацію, науково обґрунтовані знання щодо аксіологічних ознак предмета судження, що складають оціночний критерій (Л. Коваль, О. Рудницька). Доказ істинності оціночних суджень потребує активного обміну думок, суджень, стверджує А. Буров.

Проведене дослідження та семантичний аналіз естетичного судження дозволяє розглядати його структуру з точки зору формально-логічного підходу, який виявляється усталеним для аналізу будь-яких суджень. Як вид суджень, естетичне судження має суб'єктно-предикатну структуру, отже, в його будові можна розглядати суб'єкт, предикат і зв'язки. У дослідженнях із філософії та естетики відмічається, що змістом суб'єкта естетичного судження, як і іншого судження, є поняття про предмет судження, котрим може бути будь-який об'єкт, що представляє для особистості цінність, викликає високе почуття естетичної насолоди. Суб'єктом естетичного судження можуть бути ідеальні образи – уявлення, ідеї, художній образ і його компоненти, тобто ідеальні об'єкти, що мають естетичну значущість і відповідають естетичній потребі особистості.

Предикат естетичного судження, на думку А. Ткемаладзе, характеризує естетично-оцінний зміст, що виражає особистісну реакцію естетичного суб'єкта. Основою предикату можуть бути естетичні почуття особистості, які надають судженню яскравої образності й експресивності. Критерієм, оцінним еквівалентом предикату стають ціннісні орієнтації, естетичні норми, смаки та особистісні ідеали суб'єкта; по-особливному перероблені узагальнені естетичні та мистецтвознавчі поняття, уявлення та знання. Дослідники вказують на важливу роль предикату у змісті естетичного судження. Зміст предикату включає особистісні

оцінки, що виражаються за допомогою образного мислення та уяви, що мають особливе емоційно-образне забарвлення.

У реченні, яке є матеріальною оболонкою судження, зміст предикату демонструють такі мовленнєві засоби, як епітети, метафори, гіперболи, порівняння. У предикаті естетичного судження єдність пізнання та оцінки проявляється у найбагатшій образній, експресивній синоніміці, яка виступає як результат тонкого почуттєво-ціннісного вибору особистості на підставі порівняння. Зміст предикату естетичного судження пройнятий мисленнєвими діями й операціями аналізу, синтезу, порівняння, конкретизації, доведення, узагальнення. «Логічний аналіз і синтез набутих емоційних вражень дозволяє визначити найбільш значущі деталі об'єкту й виявити його естетичну цінність із позиції вироблених у людини поглядів та уявлень», – відмічає О. Рудницька [5, с. 95].

Отже, як емоційно-ціннісному компоненту естетичного судження, предикату притаманні всі характеристики естетичного ставлення. Його образно-емоційний зміст утілює різноманітні відтінки естетичних почуттів. Його суб'єктивність і оцінність розкривають ступінь особистісного пізнання естетичного об'єкту, рівень образного мислення, глибину оцінного ставлення особистості.

Наведений опис структури фіксує в наукових цілях лише одну з форм естетичного оцінного судження. В реальній практиці естетичної оцінної діяльності неможливо провести чіткого кордону між пізнавально-теоретичними й оцінними судженнями. Адже, спираючись на дослідження з оцінної та деонтологічної логіки (Д. Горський, А. Івін), педагогічні праці (І. Зязюн, Л. Коваль, О. Рудницька), слід визнати, що галузь понять суджень є гетерогенною, а тому може змінюватися залежно від суб'єктивних (індивідуальні потреби особистості, її знання та вміння) і об'єктивних (соціально-історичний характер естетичних критеріїв і норм) факторів. Порівняльний формально-логічний аналіз видів естетичних суджень дозволяє дійти висновку, що залежно від рівня узагальнень естетичні судження можна поділити на одиничні, часткові та загальні. Безумовно, естетичні судження мають ствердний і заперечувальний характер. Судження, засновані на естетичних смаках особистості,

є судженнями дійсності. Судження необхідності й можливості розкривають зміст естетичного ідеалу особистості. Вчені виділяють судження існування, властивостей і відношень. Естетичні судження можна віднести до суджень відношень, зокрема, суджень порівнянь, адже естетичне пізнання у будь-яких формах є асоціативним, а тому передбачає порівняння та вибір найбільш ціннісного образу.

У науковій літературі досить широко дискутується проблема естетичного та художнього. Ряд дослідників (В. Салєєв, О. Рудницька) не вбачають принципової різниці між естетичними й художніми судженнями. Інша група дослідників (Г. Апресян, Л. Коваль, Н. Крюкова, Г. Недялкова, К. Тускія) визначає художні судження як частковий випадок і вищу форму естетичних суджень. На наш погляд, предметом художніх суджень є галузь мистецької діяльності. Предметом естетичних суджень можна вважати багатогранну галузь естетичного, що розповсюджується на всі аспекти життя людини. Зміст суб'єкта естетичного судження про мистецтво та художнього судження може співпадати, оскільки вони містять категорії та поняття, що мають безпосереднє відношення до творів мистецтва.

Предикат естетичного судження представляє собою оцінку естетичних ознак, властивостей і ставлень у творах мистецтва. Предикат художнього судження містить оцінку смислу твору мистецтва, його специфічних цінностей, образної мови. Формування пізнавального компоненту художнього судження має базуватися на мистецькій освіті особистості. Естетичні якості образів мистецтва дослідники визначають більш «високими» порівняно з естетичними властивостями явищ реального життя, адже міра краси й величі, трагедійності й комічності є неперевершеною силою мистецтва. У мистецьких творах естетичне узагальнюється, а естетичний факт трансформується в особливе та узагальнене. Отже, на високому рівні формування естетичні судження про мистецтво концентрують у собі більш глибокий та організований досвід естетичної оцінно-пізнавальної діяльності суб'єкта.

Аксіологічний і формально-логічний аналіз дозволяє виявити функції естетичного оцінного судження. Функція ціннісних орієнтацій демонструє рівень естетичної культури

особистості та орієнтує її на подальше осягнення й оцінку естетичних цінностей. Пізнавальна функція показує, що судження є інструментом ціннісного пізнання з урахуванням специфіки емоційного та логічного. Як носій естетичних знань про об'єкт, естетичні судження фіксують нормативні ціннісні уявлення і проявляються через посередництво реалізації потреб особистості до самопізнання, дослідження глибин людської душі. Розвивальна функція естетичного судження вимагає постійного вдосконалення інтелектуальних і мовних умінь, пам'яті й уяви суб'єкта, розвитку специфічних естетичних і художніх здібностей, що забезпечують адекватну оцінку творів мистецтва. Виховна (гуманістична) функція естетичного судження виявляється за допомогою особливого виховуючого впливу оцінної діяльності на особистість. Адже прекрасне, мистецтво формує почуття та думки особистості, комплексно впливає на її розум і серце. Естетичні оцінні судження є яскравим показником рівня естетичної зрілості особистості, а формування естетичного ставлення стимулює розвиток внутрішнього світу особистості, впливаючи на становлення естетичних поглядів. Комунікативна функція підкреслює здатність естетичного судження бути засобом спілкування між особою і твором мистецтва, а також засобом міжособистісного спілкування. Регулятивна функція естетичного судження полягає в тому, що воно регулює всю естетичну діяльність індивіда, бо особистісний смисл, який включає оцінне судження, виступає регулятором подальшої естетичної діяльності індивіда (О. Леонтьєв).

Отже, естетичне оцінне судження – це специфічна форма мислення, думка, що відображає емоційно-ціннісне або естетичне ставлення суб'єкта до об'єкта, відбиває власну позицію, індивідуальність суб'єкта естетичного ставлення. Естетичне оцінне судження, регулюючи естетичну діяльність особистості, як інструмент її ціннісного пізнання потребує формування естетичних знань, інтелектуально-мовних умінь, пам'яті, уваги, естетично-творчих здібностей, виявляє виховуючий вплив на внутрішній світ особистості, підкреслює ступінь її здатності здійснювати художньо-творче та міжособистісне спілкування.

Список використаної літератури

1. Асмолов А. Г. Психология личности / Александр Григорьевич Асмолов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 367 с.
2. Василенко В. О. Цінність і оцінка / В. О. Василенко. – К. : Наук. думка, 1964. – 160 с.
3. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : [монографія] / за ред., передм. і післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 15–37.
4. Крылова Н. Б. Эстетическое отношение: содержание и функции / Н. Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
5. Рудницька О. П. Естетична оцінка та способи її функціонування / О. П. Рудницька // Філософська думка. – 1981. – №4. – С. 88–95.

Татьяна Смирнова

СПЕЦИФИКА ЭСТЕТИЧЕСКИХ ОЦЕНОЧНЫХ СУЖДЕНИЙ Личности

В статье определена специфика эстетических оценочных суждений личности; раскрыта субъектно-предикативная структура понятия «эстетические суждения» с позиций формально-логического подхода; автор отстаивает мысль о диалектическом единстве познания и оценки в эстетическом суждении, которое является инструментом ценностного познания, регулирует эстетическую деятельность личности, отражает индивидуальность субъекта эстетического отношения, требует формирования эстетических знаний, интеллектуально-речевых умений и эстетико-творческих способностей; анализируются функции эстетического оценочного суждения (ценностной ориентации, познавательная, развивающая, воспитательная, коммуникативная, регулятивная).

Ключевые слова: суждения, оценочные суждения, эстетические оценочные суждения.

Tatiana Smirnova

SPECIFICITY OF AESTHETIC EVALUATION OPINIONS PERSONALITY

The article defined the specificity of aesthetic evaluation opinions of personality are considered as a specific form of thought, opinion, reflecting the emotional appraisal or aesthetic treatment of the subject to the object, summarizes the level of formation of aesthetic knowledge, intellectual and evaluative skills of the individual. Disclosure of aesthetic value opinion made on the basis of semantic analysis, the structure of the term "aesthetic opinions" series in terms of formal logic approach (subject, predicate, copula). The subject of aesthetic opinions is a great idea, images, ideas, artistic image of the artwork and its components have aesthetic significance and meet the aesthetic needs of the individual. Predicate aesthetic opinion has aesthetic and evaluative meaning, expressing personal reactions of the subject. Content predicate includes personal assessment, expressed through creative thinking and imagination that have special emotional and figurative painting. Based

on the axiological and formal logical analysis revealed features of aesthetic value opinion (value- orientation, cognitive, developmental, educational, communicative, regulatory)

Keywords: *opinion, evaluative opinions, aesthetic value- opinions, subject, predicate.*

Одержано 18.10.2013 р.
